

Stratejik Bir Uzmanlık Alanı: Taktik Hemşirelik
Tülay ÇETKİN¹, Mehmet KAPLAN², Hakime ASLAN^{*3}¹Bingöl Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, 12000, Bingöl, Türkiye²Bingöl Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, 12000, Bingöl, Türkiye³İnönü Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları ABD., 44000, Malatya, Türkiye

Tülay ÇETKİN, ORCID No: 0000-0002-1347-2942,

Mehmet KAPLAN, ORCID No: 0000-0003-2504-9508,

Hakime ASLAN, ORCID No: 0000-0003-1495-3614

MAKALE BİLGİSİ ÖZ

Geliş: 02.05.2025

Kabul: 18.08.2025

Anahtar KelimelerTaktik tıp,
Taktik hemşirelik,
Acil müdahale.*** Sorumlu Yazar**

hakime.aslan@inonu.edu.tr

Taktik hemşirelik; savaş, terör ve afet gibi yüksek riskli ortamlarda görev yapan hemşirelerin, hem ileri düzey klinik bilgiye hem de operasyonel yetkinliğe sahip olmasını gerektiren özel bir uzmanlık alanıdır. MARCH (M-masif kanama, A-hava yolu, R-solunum, C-dolaşım ve H-hipotermi) ve PAWS (P-ağrı yönetimi, A-antibiyotik, W-yaralar ve S-atelleme) protokolleri doğrultusunda hızlı triyaj, travma yönetimi, ileri yaşam desteği ve tahliye gibi kritik görevleri yerine getirirler. Taktik hemşireler; karar verme becerileri, fiziksel dayanıklılıkları ve disiplinlerarası koordinasyon yetenekleri ile sahada kilit roller üstlenmektedir. Ancak Türkiye’de bu alana özgü eğitim programlarının yetersizliği ve yasal düzenlemelerdeki eksiklikler, alanın gelişimini kısıtlamaktadır. Bu derlemede, taktik hemşireliğin tanımı, görev kapsamı ve uluslararası uygulamaları ele alınmakta; Türkiye’deki mevcut durum değerlendirilmekte ve alanın gelişimine yönelik eğitim, mevzuat ve uygulama temelli öneriler sunulmaktadır. Taktik hemşireliğin geliştirilmesi, kriz durumlarında sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve operasyonel başarının artırılması açısından stratejik bir önem taşımaktadır.

A Strategic Specialty: Tactical Nursing**ARTICLE INFO**

Received : 02.05.2025

Accepted : 18.08.2025

KeywordsTactical medicine,
Tactical nursing,
Emergency response.*** Corresponding Author**

hakime.aslan@inonu.edu.tr

ABSTRACT

Tactical nursing is a specialty that requires nurses working in high-risk environments such as war, terrorism and disaster to have both advanced clinical knowledge and operational competence. They perform critical tasks such as rapid triage, trauma management, advanced life support and evacuation in line with MARCH (M-massive bleeding, A-airway, R-respiratory, C-circulatory and H-hypothermia) and PAWS (P-pain management, A-antibiotics, W-wounds and S-splinting) protocols. Tactical nurses play key roles in the field with their decision-making skills, physical endurance and interdisciplinary coordination skills. However, the inadequacy of education programs specific to this field in Turkey and deficiencies in legal regulations limit the development of this field. In this review, the definition, scope of duties and international practices of tactical nursing are discussed; the current situation in Turkey is evaluated and recommendations based on education, legislation and practice are presented for the development of the field. The development of tactical nursing is of strategic importance for the sustainability of healthcare services in crisis situations and increasing operational success.

GİRİŞ

Tarih boyunca savaşlar, iç çatışmalar, terör olayları ve benzeri insan kaynaklı krizler; sağlık sistemlerinin kapasitesini zorlayan, çoğu zaman olağan hizmetlerin ötesinde çözümler gerektiren olağanüstü durumlardır. Bu ortamlarda yaralı bireylere zamanında ve etkili müdahale yapılması, hayatta kalım oranlarını doğrudan etkileyen kritik bir faktördür (1,2). Sıcak çatışma alanlarında sunulan sağlık hizmetlerinin niteliği, yalnızca bireysel yaşamları değil, aynı zamanda askeri harekâtların başarısını da belirleyebilecek stratejik bir öneme sahiptir (3).

Günümüzde sağlık hizmetlerinin çok yönlü, hızlı ve etkili biçimde sunulması, sadece geleneksel sağlık alanlarıyla sınırlı kalmayıp, olağanüstü koşullarda da sağlık profesyonellerinin etkin rol almasını gerektirmektedir. Savaş, afet, kitlesel yaralanmalar, terör saldırıları gibi yüksek riskli senaryolarda sağlık çalışanlarının, özellikle hemşirelerin, çevik ve stratejik kararlar alarak hizmet sunabilmesi hayati önem taşımaktadır (5). Bu bağlamda, askeri operasyonlar, insani yardım görevleri ve kriz yönetimi süreçlerinde uzmanlaşmış bir disiplin olarak öne çıkan taktik hemşirelik, sadece klinik bilgi ve beceri değil; aynı zamanda stratejik düşünme, liderlik ve çok disiplinli iş birliği gerektiren bir uzmanlık alanı olarak dikkat çekmektedir. Bu alanın gelişimi, hemşireliğin mesleki sınırlarını genişletmekte ve disiplinin yeni rollerle donatılmasını mümkün kılmaktadır (6).

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinin temel nedenlerinden biri, Türkiye'de henüz kurumsal bir çerçevede tanımlanmamış olan taktik hemşireliğin, hemşirelik eğitimi ve uygulamalarına entegrasyonuna katkı sunulmasıdır. Literatürde taktik hemşireliğin tanımı, görev kapsamı, yetkinlik gereksinimleri ve eğitim süreçleri uluslararası düzeyde incelenmiş olmakla birlikte, bu konuya ilişkin bilgi ve farkındalığın ülkemizde sınırlı olduğu görülmektedir. Bu eksiklik, hemşirelerin kriz ortamlarında karşılaştığı zorluklara müdahale kapasitesini azaltmakta; aynı zamanda güvenli, etkili ve sürdürülebilir sağlık hizmetlerinin sunumunu da sekteye uğratabilmektedir. Dolayısıyla bu derleme, hemşirelik disiplininde stratejik alanlara yönelik farkındalığı artırmak ve bu alanın önemini akademik ve uygulamalı bağlamda tartışmak üzere kurgulanmıştır.

Bir diğer gerekçe ise, günümüzün değişen tehdit algısı doğrultusunda sağlık sistemlerinin yalnızca barış zamanlarında değil; çatışma, göç, salgın ve afet gibi olağandışı durumlarda da aktif biçimde çalışmasını gerektiren bir dönüşüm içinde olmasıdır (7,8,9,10). Bu dönüşüm, sağlık personelinin sadece klinik değil, aynı zamanda taktiksel düzeyde düşünmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, taktik hemşirelik kavramının hemşirelik eğitimi programlarında yer bulması, ilgili meslek mensuplarının görev tanımlarının yeniden ele alınması ve bu alanda yapılandırılmış eğitim programlarının geliştirilmesi, disiplinin çağdaş gereksinimlere uyum sağlaması açısından kritik önemdedir. Bu çalışmada, taktik hemşireliğin kuramsal temelleri, tarihsel gelişimi, görev alanları ve eğitimsel yönleri ele alınarak, bu uzmanlık alanının hemşirelik mesleğindeki yerinin stratejik bir perspektifle değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Taktik Hemşireliğin Tarihçesi ve Gelişim Süreci

Taktik hemşireliğin kökenleri, savaş alanlarında yaralılara erken müdahalenin öneminin anlaşıldığı tarihlere uzanmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı döneminde, yaralı askerlerin savaş alanında hızlı bir şekilde bakımı ve güvenli bölgelere nakledilmesi sayesinde hayatta kalma oranlarının arttığı görülmüştür (11). Bu deneyimler, savaş sonrası tıbbi bakım yaklaşımlarını değiştirmiş ve muharebe sahasında tıbbi destek sağlama kavramının temellerini atmıştır. 20. yüzyılın sonlarında, özellikle Vietnam Savaşı ve Körfez Savaşı gibi çatışmalarda, hekim olmayan sağlık personelinin (örn. sağlık astsubayları) cephede acil bakım yapabilmesi için protokoller geliştirilmeye başlanmıştır. (4,5,11). Bu gelişmelerin bir doruk noktası olarak, 1996 yılında ABD Özel Kuvvetleri bünyesinde Taktik Savaş Yaralı Bakımı (Tactical Combat Casualty Care, TCCC) kavramı geliştirilmiş ve modern taktiksel tıp yaklaşımı sistematik hale getirilmiştir. TCCC rehberleri, çatışma sahasında uygulanacak bakımın standartlarını ve

aşamalarını tanımlayarak, ateş altındaki bakım, taktik alan bakımı ve tahliye bakımı gibi evreleri tarif etmiştir (4,11).

Artan terör eylemleri ve kitlesel yaralanmalarla sonuçlanan olaylar da (özellikle 11 Eylül 2001 sonrası dönem ve okul/balık pazarlarında meydana gelen saldırılar gibi) askeri travma bakımındaki yeniliklerin sivil acil sağlık hizmetlerine uyarlanmasını hızlandırmıştır (12). Son yıllarda gerçekleşen kitlesel ateşli silah yaralanmaları, taktiksel tıbbın gelişimine yardımcı olmuş; askeri tıp pratiğinden kazanılan deneyimler, bu tür olaylarda erken tıbbi yardım ve yara bakımının travma hastalarının hayatta kalma olasılığını artırdığını göstermiştir (11). Bu sayede, savaş alanlarında geliştirilen turnike uygulaması, hızlı triaj gibi teknikler sivil acil tıp protokollerine girmiştir.

Modern hemşirelik, yalnızca hasta bakımını değil, aynı zamanda zorlu ortamlarda yenilikçi çözümler üretmeyi de kapsamaktadır (13). Bu genişleyen kapsam, ABD başta olmak üzere birçok ülkede ‘taktik hemşirelik’ kavramının doğmasına zemin hazırlamıştır (6,14).

Taktiksel hemşirelik, hemşirelerin savaş, terör saldırıları ya da doğal afet gibi yüksek riskli durumlarda görev yapabilmesini sağlayan bir alt uzmanlık alanıdır (15). Taktik hemşire, savaş ve çatışma bölgelerinde aktif rol alır; yaralıları bağımsız olarak değerlendirir, bakım planlarını hazırlar ve acil müdahaleleri gerçekleştirir (6,16). Taktik hemşireler; çatışma bölgeleri, terör saldırısı sahaları veya afet alanları gibi geleneksel hastane ortamının dışında, tehlikeli koşullarda çalışır ve bu ortamlarda hemşirelik bakımını üstlenir. Görev tanımları geniş kapsamlıdır: yaralıların değerlendirilmesini bağımsız olarak yapma, öncelikli bakım ihtiyacını belirleme ve karmaşık vakalarda sağlık ekibindeki diğer görevlilere (ör. hekimler, sağlık memurları) yardımcı olma bu kapsamda sayılabilir. Bu kapsamda görev yapan hemşireler, sadece klinik bilgiye değil; aynı zamanda askeri strateji, fiziksel dayanıklılık, ileri yaşam desteği, çatışma ortamında hareket kabiliyeti gibi yeteneklere de sahip olmalıdırlar (15,17).

Taktiksel hemşireliğin önemi şu başlıklarda toplanabilir:

- İlk müdahale süresini kısaltır: Taktiksel hemşireler, olay yerine en yakın personel olarak ilk ve hayati müdahaleyi gerçekleştirebilir (6).
- Operasyonel güvenliği sağlar: Hemşire, sağlık desteği verirken aynı zamanda birliklerin güvenliğini riske atmayacak şekilde hareket etmeyi bilir (14,16).
- Karar alma yeteneği yüksektir: Kaotik ortamlarda hızlı ve doğru kararlar alabilir.
- İleri yaşam desteği sağlar: Kısıtlı kaynaklarla yaşamı sürdürücü müdahaleleri gerçekleştirebilir (14,15).
- Disiplinlerarası koordinasyonu artırır: Sağlık personeli, askerî komuta ve lojistik birimler arasında etkin bir köprü görevi görür (15,17).
- Taktik hemşireler, saha koşullarında bağımsız kararlar alarak, hızlı triyaj yapabilir, kritik müdahaleleri gerçekleştirebilir ve gerektiğinde ileri yaşam desteği sağlayabilir (14,15). Aynı zamanda çatışma ortamlarında sağlık hizmetlerinin sürekliliğini sağlayan kilit personel olarak, lojistik ve iletişim koordinasyonunda da etkin rol oynarlar (6,16,15).

Taktik Hemşirenin Roller

Taktik hemşirelerden beklenen roller şu şekilde sıralanabilir:

- Hızlı ve doğru karar verebilme becerisi,
- Fiziksel ve psikolojik olarak dayanıklılık(13,16),
- Travma yönetimi konusunda ileri düzey bilgi ve beceri,
- Kaotik ortamlarda liderlik ve organizasyon yeteneği,
- Disiplinler arası iletişimde etkinlik (6,16).

Bu özellikler, taktik hemşireleri muharebe alanlarında vazgeçilmez sağlık personeli haline getirir.

Muharebe Alanlarında Hasta ve Yaralıların Bakım Gereksinimleri

Savaş sahalarında sunulan sağlık hizmetleri, barış döneminde verilen bakımlardan önemli ölçüde farklıdır. Bu fark yalnızca ekipman yetersizliğinden değil, aynı zamanda operasyonel koşulların karmaşıklığından da kaynaklanmaktadır.

- Hızlı triaj sistemleri, yaralıların önceliklendirilmesinde hayati rol oynar (17).
- Travma ve kanama kontrolü, en sık rastlanan ölüm nedenlerinin başında geldiği için, bu alandaki bakım uygulamaları özenle planlanmalıdır (20).
- Hava yolu yönetimi, yaşamla ölüm arasındaki farkı belirleyen müdahaleler arasında yer alır (21).
- Hipotermiyle mücadele, uzun süre açık alanda kalan yaralıları için temel bir bakım ihtiyacıdır.
- Enfeksiyon kontrolü, steril olmayan ortamların getirdiği riskleri azaltmak için büyük önem taşır (22).
- Ağrı yönetimi ve psikososyal destek, fiziksel travmalar kadar psikolojik etkilerin de hızlı müdahale gerektirdiğini ortaya koyar (23).
- Evakuasyon yönetimi, yaralıların güvenli bölgelere taşınmasını planlarken aynı zamanda hemodinamik stabilitenin korunmasını da içermelidir (3).

Muharebe Alanlarında Hemşirelerin Görevlendirilmesinin Avantajları

Muharebe sahasında görev yapan hemşireler, yalnızca bireysel bakım hizmetleri sunmakla kalmaz; aynı zamanda sağlık sisteminin sahadaki devamlılığını, moral motivasyonunu ve operasyonel etkinliğini de artırır (6). Bu avantajlar şu şekilde sıralanabilir:

- Kapsayıcı Bakım Yaklaşımı: Hemşireler, yalnızca acil müdahale değil, aynı zamanda yaralıların tüm iyileşme sürecini kapsayan bir bakım yaklaşımına sahiptirler. Bu yaklaşım, bütüncül sağlık hizmetlerinin sürekliliğini sağlar (15,19).
- Ekip İçi Koordinasyon: Hemşireler, sağlık ekibi içerisinde koordinasyonu sağlayarak bilgi akışını optimize eder ve hızlı müdahale planlarının uygulanmasında liderlik ederler (6).
- Psikososyal Destek: Muharebe ortamının oluşturduğu yüksek stres düzeyinin yönetilmesinde hemşireler, destekleyici ve iyileştirici iletişim kurma becerileriyle öne çıkarlar (6,15,18).
- Protokol Uygulayıcılığı ve Uyarlayıcılığı: Gelişen savaş koşullarına uygun olarak bakım protokollerini uygulayabilen hemşireler, aynı zamanda sahadaki yeni durumlara göre bu protokolleri esnetebilme becerisine de sahiptirler (6).
- Sürekli İzlem Yetisi: Hemşireler, yaralının vital bulgularını sürekli izleyerek komplikasyon gelişimini erken fark edebilir ve bu sayede yaşam kurtarıcı müdahaleleri zamanında gerçekleştirebilir (6,19).

Etik Sorumluluklar ve Karşılaşılan Zorluklar

Taktik hemşirelik, etik açıdan pek çok zorluğu beraberinde getirir. Hemşirelik mesleğinin temelinde yatan insan yaşamına saygı, ayırım gözetmeksizin bakım verme, zarar vermeme ve hasta haklarına riayet ilkeleri, savaş veya kriz koşullarında sınanır (6,10,18). Bir taktik hemşire, çatışma ortasında dost ya da düşman ayırımı yapmaksızın yaralıya müdahale etmek gibi bir yükümlülüğe sahiptir. Özellikle askeri durumlarda, yaralının düşman kuvvet mensubu olması dahi hemşirenin bakım standardını değiştirmemelidir. Bununla birlikte, bu durum pratikte ciddi içsel çatışmalara yol açabilir: Örneğin Irak ve Afganistan'daki görevlere katılmış bazı askeri hemşireler, masum sivillere zarar vermiş olduğunu düşündükleri kişilere bakım verirken büyük duygusal zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir (18). Yine de bu çalışmalarda dikkat çekici bir bulgu, hemşirelerin ezici çoğunluğunun meslek etiğine olan bağlılıklarını korudukları ve koşullar ne olursa olsun insanı yaşatma motivasyonunu ön planda tuttuklarıdır (16,18).

Bir diğer önemli etik mesele, triyaj sürecidir. Savaş veya afet gibi kitlesel yaralanma durumlarında, her yaralıya tam tedavi sağlamak imkânsız olabilir; kaynaklar sınırlıdır ve zaman kritiktir (24). Taktik hemşire, bu gibi durumlarda kime öncelik verileceği, kimin bekleyebileceği ve kimin ne yazık ki kurtarılamayacağı yönünde kararlar alırken yoğun bir moral stres yaşayabilir. Normal koşullarda her hastaya en iyisini yapmaya odaklanan bir sağlık profesyoneli için, bazı ağır yaralıları kurtaramayacağını bilerek önceliği hafif yaralılara vermek zorunda kalmak ağır bir yüküdür. Bu ahlaki sıkıntı (moral distress), birçok askeri hemşirenin yaşadığı ve literatürde belgelenmiş bir olgudur (18). Tarihsel örnekler, savaş hemşirelerinin büyük fedakârlıklar yaparken duygusal açıdan ciddi yaralar alabildiğini göstermiştir (19).

Zorlu görev tanımı, beraberinde bazı riskleri ve mesleki tükenme potansiyelini getirmektedir.

Taktik hemşirelerin karşılaştığı başlıca zorluklar şunlardır:

- Uzun süreli görevlerde aileden uzak kalma,
- Çevresel zorluklar (aşırı sıcak/soğuk, düşük hijyen) (13),
- Sürekli tehdit altında çalışma,
- Kültürel farklılıklar ve dil engelleri,
- Yetersiz malzeme ve ekipman,
- Travma sonrası stres bozukluğu gelişme riski (6,16).

Türkiye’de Mevcut Durum ve Gelişim Önerileri

Türkiye’de halen sıcak bölgelerde görev yapacak taktik hemşirelerin yetişmesine yönelik yapılandırılmış bir eğitim sistemi bulunmamaktadır. Daha önce Gülhane Askeri Tıp Akademisi’nde "Barış ve Olağandışı Koşullarda Askerî Hemşirelik" dersi okutulmuşsa da, şu anda müfredatta bu alana özel bir eğitim yer almamakla birlikte Gülhane Askeri Tıp akademisi kapatılmıştır (25).

Türkiye’de mevcut mevzuat çerçevesinde hemşirelerin trakeostomi açması, torakostomi veya iğne dekompresyon uygulaması, intraosseöz girişim ve entübasyon gibi ileri düzey girişimsel işlemleri uygulama yetkisi kısıtlıdır (26,27). Bu işlemler, hemşirelik meslek sınırlarının dışında sayılan, genellikle hekim tarafından ve hastane öncesi alanda KKM onayı ile paramedikler tarafından da yapılan tıbbi müdahaleler olarak kabul edilir (28,29). Bu sınırlamaların aşılması ve uygulamalı eğitimlerin artırılması, taktik hemşirelik pratiğinin gelişimini destekleyecektir.

Sonuç ve Öneriler

Taktik hemşirelik, modern savaş tıbbında stratejik bir uzmanlık alanı haline gelmiş; hemşirelik mesleğinin sınırlarını genişletmiştir. Taktik hemşirelik disiplininin önümüzdeki yıllarda daha fazla önem kazanacağı ve kurumsal yapılar içinde yerini sağlamlaştıracağı öngörülebilir. Savaş alanlarında sağlık hizmetinin sürdürülebilirliğini sağlamak, sadece teknik bilgiyle değil, aynı zamanda operasyonel uyum, liderlik ve çevik karar alma becerileriyle mümkündür.

Ülkemizde taktik hemşireliğin gelişimine zemin hazırlamak için;

- Taktik hemşirelik alanında yüksek lisans ve sertifika programları oluşturulmalı,
- İlgili mevzuat revize edilerek hemşirelerin yetki alanları güncellenmeli,
- Kolluk kuvvetleriyle iş birliği içinde saha simülasyonları düzenlenmeli,
- Mevcut lisans programlarına sıcak bölge müdahalesine yönelik dersler entegre edilmelidir.

Türkiye’nin bu alandaki eğitim ve mevzuat eksikliklerini gidermesi, yalnızca bireysel yaralı sağ kalımını değil, aynı zamanda ulusal sağlık sisteminin kriz durumlarına karşı direncini de artıracaktır.

KAYNAKLAR

1. Karaca, A. "Taktik Acil Sağlık Hizmetlerinin Gelişimi." *Acil Tıp ve Ambulans Dergisi*, vol. 7, no. 1, 2018, pp. 13–21.
2. Çelik, S. "Takım İçi Travma Yönetimi ve Savaş Alanında Hemşirelik Uygulamaları." *Gülhane Tıp Dergisi*, vol. 61, no. 3, 2019, pp. 345–350.
3. Kotwal, R. S., Montgomery, H. R., and B. M. Kotwal. "Eliminating Preventable Death on the Battlefield." *Archives of Surgery*, vol. 146, no. 12, 2011, pp. 1350–1358.
4. Butler, F. K. "Tactical Combat Casualty Care: Update 2011." *Journal of Trauma*, vol. 71, no. 2 Suppl 1, 2011, pp. S14–S15.
5. Kamilçebe, U. D. N., and E. T. B. D. C. Kaşat. *Taktik Muharebe Yaralı Bakımı El Kitabı*, 2018, pp. 79–91.
6. Blaz, D. A., Woodson, J., and S. Sheehy. "The Emerging Role of Combat Nursing: The Ultimate Emergency Nursing Challenge." *Journal of Emergency Nursing*, vol. 39, no. 6, 2013, pp. 602–609.
7. Jamal, Z., et al. "Health System Resilience in the Face of Crisis: Analysing the Challenges, Strategies and Capacities for UNRWA in Syria." *Health Policy and Planning*, vol. 35, no. 1, 2020, pp. 26–35.
8. Mahmoud, H., et al. "The Resilience of Health Care Systems Following Major Disruptive Events: Current Practice and a Path Forward." *Reliability Engineering & System Safety*, vol. 235, 2023, 109264.
9. Özmen, B., and S. T. Yeşil. "Sağlık Sistemleri için Afet ve Acil Durum Yönetimi Planları." *Hastane Öncesi Dergisi*, vol. 8, no. 2, 2023, pp. 213–228.
10. Truppa, C., et al. "Health Systems Resilience in Fragile and Conflict-Affected Settings: A Systematic Scoping Review." *Conflict and Health*, vol. 18, no. 1, 2024, article 2.
11. Karaca, M. A. "Taktiksel Tıp." *Anatolian Journal of Emergency Medicine*, vol. 1, no. 1, 2018, pp. 24–28.
12. Cox, C. W. "Manmade Disasters: A Historical Review of Terrorism and Implications for the Future." *Online Journal of Issues in Nursing*, vol. 13, no. 1, 2008.
13. Blaz, J. W., Pope, D., and G. E. Fryer. "Tactical Emergency Medicine: An Emerging Subspecialty." *American Journal of Emergency Medicine*, vol. 31, no. 1, 2013, pp. 185.e5–185.e7.
14. Callaway, D. W., Smith, E. R., and J. Cain. "Tactical Emergency Medicine: Lessons from Operations." *Prehospital Emergency Care*, vol. 15, no. 4, 2011, pp. 536–539.
15. King, B. R. "Tactical Nursing: An Evolving Role for Military and Civilian Nurses in Combat Zones." *Military Medicine*, vol. 185, no. 3–4, 2020, pp. e563–e568.
16. Usero-Pérez, N., Díaz-Agea, J. L., and S. Sanz-Martos. "Psychological Impact in Nurses Deployed to War and Armed Conflict Zones: A Literature Review." *International Nursing Review*, vol. 67, no. 3, 2020, pp. 351–359.
17. Hodgetts, T. J., et al. *Tactical and Operational Medical Care*. Springer Science & Business Media, 2014.
18. Kenny, D. J., and P. W. Kelley. "Heavy Burdens: Ethical Issues Faced by Military Nurses during a War." *Online Journal of Issues in Nursing*, vol. 24, no. 3, 2019.
19. Sarnecky, M. T. *A History of the U. S. Army Nurse Corps*. University of Pennsylvania Press, 1999.
20. Eastridge, B. J., et al. "Death on the Battlefield (2001–2011): Implications for the Future of Combat Casualty Care." *Journal of Trauma and Acute Care Surgery*, vol. 73, no. 6, 2012, pp. S431–S437.

21. Butler, F. K., et al. Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines for Medical Personnel. Committee on Tactical Combat Casualty Care, 2018.
22. Ramasamy, A., et al. "Penetrating Missile Injuries during the Iraq War: 2004–2006." *Annals of the Royal College of Surgeons of England*, vol. 91, no. 3, 2009, pp. 225–229.
23. Bryan, C. J., et al. "Moral Injury, Posttraumatic Stress Disorder, and Suicidal Behavior among National Guard Personnel." *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, vol. 7, no. 6, 2015, pp. 557–560.
24. Kotwal, R. S., et al. "Saving Lives on the Battlefield (Part II)—One Year Later: A Joint Theater Trauma System and Joint Trauma System Review of Prehospital Trauma Care in Combined Joint Operating Area–Afghanistan (CJOA-A)." *Journal of Special Operations Medicine*, vol. 13, no. 1, 2013, pp. 23–32.
25. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Hemşirelik Yüksekokulu Müdürlüğü. HYO 2015-2016 Eğitim ve Öğretim Programı. <https://ghf.sbu.edu.tr/egitim/hemsirelik-programi/egitim-programi-arsivi/>. Accessed 25 Mar. 2025.
26. Hemşirelik Yönetmeliği. *Resmî Gazete*, 19 Apr. 2011, no. 27910.
27. T.C. Sağlık Bakanlığı. Sağlık Meslek Mensuplarının Görev Tanımları, Yetki ve Sorumlulukları Rehberi. <https://khgmsaglikbakimdb.saglik.gov.tr/TR-102416/saglik-meslek-mensuplari-ile-saglik-hizmetlerinde-calisan-diger-meslek-mensuplarinin-is-ve-gorev-tanimlarina-dair-yonetmelik.html>. Accessed 25 Mar. 2025.
28. 1219 Sayılı Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun. <https://www.saglik.gov.tr/TR-10385/sayisi1219--rg-tarihi04041928--rg-sayisi863-tababet-ve-suabati-sanatlarinin-tarzi-icrasina-dair-kanun.html>. Accessed 25 Mar. 2025.
29. Sağlık Bakanlığı Acil Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Uygulama Prosedürleri. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4798&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>. Accessed 25 Mar. 2025.